

**О. Т. Безаров
А. В. Мінаєв
М. В. Глібіщук**

КУРСОВА РОБОТА З ІСТОРІЇ

Міністерство освіти і науки України
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича

О. Т. Безаров, А. В. Мінаєв, М. В. Глібіщук

КУРСОВА РОБОТА З ІСТОРІЇ

Методичні вказівки

Чернівці
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича
2024

УДК 94:[37.091.322:001.89] (076)

Б 390

Друкується за ухвалою Вченої ради факультету історії, політології та міжнародних відносин Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича (протокол № 6 від 27 березня 2024 року)

Безаров О. Т., Мінаєв А. В., Глібіщук М. В.

Б 390 Курсова робота з історії : метод. вказівки. Чернівці : Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2024. 32 с.

Навчальне видання з методики написання курсової роботи з історії є спробою авторів узагальнити власний досвід керівництва курсовими роботами студентів бакалаврів. Вказівки містять основні вимоги стосовно виконання курсових робіт, етапи підготовки курсової роботи, особливості структурних компонентів та мови наукового тексту, правила наукового апарату, а також зразки оформлення курсової, практичні поради студентам.

Для бакалаврів історичних спеціальностей.

© Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича, 2024

© О. Т. Безаров, А. В. Мінаєв,
М. В. Глібіщук, 2024

ЗМІСТ

Вступ.....	4
Підготовчий етап.....	6
Основний етап.....	16
Захист курсової.....	21
Висновки.....	24
Додатки.....	25

ВСТУП

Курсова робота є обов'язковим компонентом освітньо-професійної програми першого рівня вищої освіти за спеціальностями 032 «Історія та археологія» та 014 «Середня освіта (Історія)», затвердженої Вченою радою Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича 7 лютого 2023 року.

Написання та захист курсової роботи займають важливе місце у підготовці майбутнього фахівця-історика. Фактично це перші кроки студента у процесі самостійного послідовного системного дослідження у галузі історичного пізнання, які надають йому можливість набути елементарний досвід науковця, а тому без написання та захисту курсової роботи неможливо уявити усі наступні етапи становлення справжнього історика. Звісно, що початківець не все може зробити сам і одразу. На допомогу йому призначається науковий керівник.

На жаль, але студенти суб'єктивно, почасти упереджено, сприймають свого наукового керівника. З одного боку, вони недооцінюють його місце та роль у процесі підготовки та захисту курсової роботи, адже вважають, що він «ухвалить» будь-який текст, який не дуже сумлінний студент «зліпить» за одну-дві ночі за допомогою Інтернету. З другого – чимало студентів схильні переоцінювати можливості наукового керівника. Початківець намагається перекласти свою відповідальність за остаточний вигляд курсової роботи на наукового керівника. Ба більше, студент не лише вимагає від свого керівника універсального знання (ігноруючи той факт, що у того є свої спеціалізація, наукові інтереси та «улюблені» теми), але й покладає на нього обов'язки коректора, літературного редактора та верстальника.

Водночас студенти-початківці нерідко перебільшують свої вміння та навички у підготовці наукових текстів, власну здатність критично осмислювати великі обсяги інформації. Добре, якщо у виконавця вже є досвід наукових доробків (рефератів, тез виступів на студентських конференціях, статей), але навіть якщо це так, то курсова робота суттєво відрізняється від них обсягом тексту, кількістю використаних джерел, вимогами до написання та оформлення, наявністю процедури захисту тощо.

Отже, для того, щоб курсова мала належний рівень виконання та була успішно захищена, варто, по-перше, постійно співпрацювати з науковим керівником, адекватно оцінювати свої та його можливості, а, по-друге, мати відповідні уявлення про те, що таке курсова робота і як її написати.

Важливо зауважити, що підготовка курсової роботи потребує багато часу, а тому потрібно раціонально планувати його. Значну частину відведеного часу забирає підготовчий етап, наприклад, збір та опрацювання джерел і наукової літератури, визначення плану тощо. Між тим, якщо вам не відомі усі доступні джерела та наукова література, розпочинати роботу над текстом курсової недоцільно. Також складно писати курсову, якщо не має її чіткого плану,

узгодженого із науковим керівником. Зрештою, навіть остаточне технічне оформлення тексту курсової забирає часу більше, ніж здається початківцеві. На жаль, але невміння ефективно організувати свій час є одним із типових недоліків при написанні курсової роботи, який впливає зі схильності початківців перебільшувати власні можливості, недооцінювати особливості наукових текстів. А це, зазвичай, призводить до проблем із своєчасним захистом курсової та впливає на її негативну оцінку.

У запропонованому виданні ви можете ознайомитися з етапами підготовки, написання та захисту курсової роботи, методичними порадами, правилами та зразками оформлення переліку джерел та літератури.

Сподіваємося, що досвід авторів вказівок буде корисним для бакалаврів, які навчаються за спеціальністю «Історія та археологія» та «Середня освіта (Історія)».

ПІДГОТОВЧИЙ ЕТАП

Виконання курсової роботи має три умовних етапи: **підготовчий** (пошуковий), **основний** (оформлення результатів дослідження) та **завершальний** (захист). На першому етапі обирається тема, збирається матеріал, складається план, визначаються об'єкт та предмет, мета та завдання, готується чорновий варіант курсової роботи. Це кропіткий і складний процес, від результатів якого залежатиме якість роботи в цілому. Тривалість підготовчого етапу визначається як об'єктивними чинниками (опрацьовано доступні джерела та наукову літературу), так і самим дослідником, який самостійно обирає момент, коли можна переходити до наступного етапу.

Вихідним пунктом підготовчого етапу є вибір або **формулювання теми** курсової. Однак, це не так просто, як видається на перший погляд. Досвід переконує, що легковажність студента при виборі теми кваліфікаційної роботи зазвичай призводить до сумних наслідків. Наприклад, дослідження малоцікавої для виконавця проблеми може перетворитися на нудний, суто формальний процес написання роботи, або взагалі стати причиною нездатності її завершити.

Отже, насамперед, уважно проаналізуйте теми, які запропоновані кафедрою. Якщо жодна з тем не зацікавила, ви маєте право запропонувати на розгляд кафедри власну. Проте, майте на увазі, що пропонована вами тема, по-перше, повинна відповідати науковому профілю кафедри, а, по-друге, містити наукову проблему, бути належним чином сформульованою та актуальною. Перед тим, як пропонувати власну тему курсової, вам необхідно порадитися із викладачем, який попередньо погодиться стати вашим науковим керівником. Водночас ви повинні звернутися із письмовою заявою до завкафедрою і в ній обґрунтувати доцільність дослідження запропонованої теми.

Для того, щоби не помилитися у виборі теми дотримуйтеся наступних критеріїв:

1. Тема має відповідати вашим науковим інтересам (предметним уподобанням).
2. Тема повинна бути актуальною, перспективною.
3. Наявність достатньої кількості джерел та наукової літератури для висвітлення теми та здатність (методологічна, фізична) стосовно їх опрацювання.
4. Відповідність обраних методів дослідження рівню ваших знань з історії та методології.

Проаналізуємо кожен із цих критеріїв.

По-перше, **тема повинна бути цікавою** саме для вас. Для цього ви повинні чітко визначити, яка галузь історичного знання вас зацікавила найбільше (археологія, історіографія, джерелознавство, політична, військова, економічна, соціальна історія, історія культури, міжнародних відносин, окремих народів тощо). Спробуйте у загальному вигляді визначити напрям дослідження,

хронологічний період і територіальні межі. Це допоможе краще зорієнтуватися у проблемі майбутнього дослідження. Назва дослідження не повинна бути надто довгою, але й не занадто лаконічною. Тема повинна містити певні історичні події, явища та процеси. Зрештою, як довела практика захисту курсових, у назві теми не повинно бути більше 10–15 слів, але вони мають бути «ключами» у сприйнятті теми.

По-друге, **тема повинна бути актуальною**. Поняття «актуальний» означає «важливий для свого часу», «те, що відповідає найважливішим потребам сучасності», «злободенний». Актуальність передбачає певну процедуру обґрунтування, тобто, якщо автором знайдені переконливі аргументи на користь того, що тема є своєчасною та необхідною для дослідження. При цьому актуальність може бути суспільною, науковою і практичною. Суспільна актуальність визначається значенням теми для суспільного життя, наукова – станом розробки теми та її місцем у сучасних наукових дослідженнях, практична – можливістю бути застосованою при вирішенні конкретних дослідницьких або викладацьких цілей (зауважимо, що на рівні курсової роботи практичний аспект актуальності зазвичай не визначається). Наприклад, актуальність в історичному дослідженні може бути визначена як значущість, необхідність вивчення якоїсь наукової історичної проблеми в інтересах науки; стійкий інтерес до неї як у науковій спільноті, так і у суспільстві загалом. При цьому варто підкреслити, що актуальність дослідження не можна плутати з кон'юнктурністю, адже справжнє наукове дослідження несумісне із політичною заангажованістю дослідника. Тобто злободенність теми дослідження визначається не вашими політичними смаками або уподобаннями, а зацікавленістю суспільства. Натомість бажано порадитися з цього приводу зі своїм науковим керівником.

По-третє, тема курсової може бути розкрита тільки за умови **достатньої кількості відповідних джерел та наукової літератури**, які повинні бути доступними, відкритими для використання. Варто звернути увагу на мову документів і літератури. Ви маєте подбати про коректний переклад українською. Перед обранням теми поцікавитесь у наукового керівника стосовно забезпеченості теми джерелами. Критично оцініть свої фізичні та аналітичні можливості, щоби згодом не довелося змінювати тему.

По-четверте, при виборі теми потрібно враховувати, чи володієте ви достатнім для її розкриття **загальним обсягом знання з історії та методології історичної науки**. Наприклад, не варто обирати тему, яка не належить до проблематики дисциплін, які вами ще не вивчалися. Також у курсовій роботі не бажано вдаватися до методів міждисциплінарного знання або інших методів, з якими ви поки що не знайомі. Варто обмежитися загальнонауковими методами аналізу та синтезу. Натомість застосування складних методів дослідження буде доречним, якщо тема курсової у майбутньому стане предметом вашого дипломного або кандидатського доробку.

Після обрання теми курсової роботи потрібно розпочати пошук джерел та наукової літератури для здійснення дослідження. Саме через посередництво джерел та наукової історичної літератури минуле розкривається істориком, без них неможливий процес історичного пізнання. Варто нагадати, що **історичними джерелами** вважаються опубліковані та неопубліковані документи, літературні та археологічні пам'ятки, матеріали періодичної преси, листування, мемуари, витвори мистецтва, які з'явилися за доби, що вивчається. **Літературою** зазвичай називають історіографію (доброби істориків) Нового та новітнього часу, в яких так чи інакше висвітлено проблему що вивчається у курсовій. Сучасна література (сучасна історіографія проблеми) стосується наукових доробків сучасних дослідників і охоплює період не більший за останні 10–15 років.

Розпочинати пошук джерел та наукової літератури доцільно з прочитання відповідного параграфу чи розділу у підручнику або енциклопедії, в яких у загальних рисах, або навіть дотично висвітлено вашу проблему, а також знайти вказану там літературу та ретельно з нею ознайомитись, опрацювати наявну в ній інформацію, зокрема, можна скористатися бібліографічними посиланнями, які подаються наприкінці кожного розділу підручника, монографії або статті. При цьому, украй важливо розуміти, що сумлінне опрацювання вказаних у чужих публікаціях джерел та наукової літератури зовсім не дорівнює їхньому механічному переписуванню у своїй роботі як власних наукових доробків. Перше є творчим науковим процесом з пошуку джерельної та історіографічної бази проблеми вашого дослідження, тоді як друге становить однозначний плагіат, що є абсолютно неприпустимим і може стати причиною не допуску роботи до захисту.

Зрештою, сьогодні у пошуках джерел та наукової літератури неможливо обійтись без Інтернету. Але далеко не все, що є в Інтернеті, може бути використане як база для написання курсової роботи. Наприклад, не варто довіряти інформації, яка подається на різноманітних сумнівних інтернет-ресурсах. До них належать, зокрема, численні сайти без вихідних даних, які поширюють тенденційні, пропагандистські, заідеологізовані публікації, які засмічують мережу Інтернету. Також недоцільно посилатися на популярний багатомовний ресурс *Wikipedia*. Варто зазначити, що у закладах вищої освіти багатьох європейських країн було ухвалено консолідоване рішення про неприпустимість здійснення посилань на подібні нестабільні ресурси, адже у редагуванні публікацій *Wikipedia* може взяти практично будь-хто, що, зрозуміло, зводить нанівець їхню достовірність. Тому подібна інформація часто має сумнівне походження, зумовлене, крім інших чинників, ще й «війнами правок». Останні являють собою прикре явище, коли сторінки *Wikipedia* з актуальною історичною чи громадсько-політичною інформацією стають об'єктами безкінечних редагувань з боку прихильників протилежних точок зору, що, в кінцевому підсумку, робить безглуздим використання цього ресурсу при

здійсненні будь-якого наукового дослідження з історії. Саме тому залучення посилань на *Wikipedia* **не рекомендується**. Щоправда, наведену там інформацію можна взяти до уваги як довідкову, суто для розширення власної обізнаності з теми дослідження, у тому числі безумовно варті для ознайомлення наведені там реальні та достовірні джерела й наукові публікації.

Звісно, що подібні застереження щодо сайтів сумнівних походження та наповненості зовсім не означають, що не варто взагалі користуватися інтернет-ресурсами. Навпаки, у глобальній мережі можна натрапити на цікаву інформацію або опубліковані в електронному форматі історичні джерела. Однак у здійсненні пошуків джерел та наукової літератури до курсової роботи потрібно бути дуже уважними та не довіряти сайтам із сумнівною репутацією.

Певною допомогою у пошуку джерел та наукової літератури з вашої теми можуть стати бібліографічні показники, які містяться в останніх номерах періодичних журналів кожного року. Крім цього, усі сучасні наукові видання мають відповідний веб-сайт або скриньку електронної пошти. Сучасні технології зв'язку дозволяють контактувати не тільки з редакціями провідних наукових журналів, але із самими науковцями особисто. Не варто ігнорувати унікальну можливість порадитися із відомими дослідниками з приводу того чи іншого питання вашої теми. Будь-який справжній фахівець ніколи не відмовить молодим науковцям у допомозі.

У процесі пошуку відповідних джерел та літератури варто з'ясувати, що є у наявності у фондах наукової бібліотеки університету. Пам'ятайте, що наукова бібліотека містить величезну кількість літератури, яка періодично оновлюється. Пошук книг у бібліотеці зазвичай здійснюється у систематичному (предметному) каталозі, який знаходиться у довідково-бібліографічному відділі. Якщо вам відомий автор книги або її назва, то можна скористатися алфавітним каталогом (картковим або електронним) і шукати видання за прізвищем автора (авторів) або першими буквами з назви книги або збірника матеріалів. Також варто звернути увагу, що бібліотека нашого університету має зв'язки із сучасними бібліотеками світу, а її співробітники завжди раді допомогти вам у пошуковій діяльності.

Сформований у процесі такого наукового пошуку перелік публікацій повинен максимально охоплювати усі доступні джерела та літературу з теми на момент написання курсової роботи. Варто зауважити, що незначна кількість використаних джерел та літератури вказує на неглибоке вивчення предмету. Водночас занадто великий обсяг джерел та літератури не завжди свідчить про ґрунтовність дослідження, особливо якщо на зазначені у списку позиції джерел та літератури в основній частині курсової немає відповідних посилань. Рекомендована кількість джерел для курсової роботи 5–10, літератури 15–30 позицій, оптимальною ж кількістю можна вважати приблизно до 10 джерел і 20

літератури. Однак можуть бути й суттєві розбіжності. Це залежить від теми курсової роботи. Щоправда, жодних формальних обмежень тут не існує.

Отже, запам'ятайте, що основою для написання кваліфікаційних робіт з історичних дисциплін є наявність достатньої для висвітлення теми кількості історичних джерел і посилання на відповідну наукову літературу (монографії або статті). Наукові статті публікуються тільки у фахових виданнях. Особливістю статей є те, що у них стисло висвітлюються результати дослідження. Зневажати статтями при підготовці курсової не можна. Це одна з поширених форм наукової дискусії.

Вартими уваги є науково-популярні видання, в яких висвітлено історію певної країни або регіону, держави, політичного або соціально-економічного життя, епохи загалом. Ці видання призначені для того, аби створити у читача загальне уявлення про певний предмет історичного знання. Вони не вимагають від вас знання додаткової термінології. Автори науково-популярних видань намагаються у спрощеному форматі викласти загальновідомі факти з історії у хронологічній послідовності подій та явищ.

Матеріали популярних видань, публіцистичні статті, політична, художня та релігійна література, ілюстрації витворів мистецтва також можна використовувати як джерела. Наприклад, якщо ви вивчаєте культуру крито-мікенської цивілізації, то образотворче мистецтво давніх греків постає як предмет дослідження, а отже, його якісні ілюстрації можна вважати зображувальним історичним джерелом. Також до зображувальних джерел, крім предметів образотворчого мистецтва, належать кіно- та фотодокументи. У вивченні інтелектуальної історії або історії церкви, зокрема, історії Реформації, необхідним історичним джерелом будуть твори Е. Роттердамського, М. Лютера, У. Цвінглі, Ж. Кальвіна та інших відомих діячів протестантизму.

Упродовж підготовчого етапу намагайтеся максимально контактувати із науковим керівником. Своєчасно сигналізуйте про ті проблеми, які потребують його професійного втручання. Звісно, що це не означає, що ви повинні турбувати його з кожного приводу. Для консультацій з викладачами на кафедрі визначено конкретний час. Поцікавтеся. Підготуйтеся до зустрічі. Наперед продумайте усі питання, які, на вашу думку, потребують роз'яснень наукового керівника. Уважно вислухайте усі поради та зробіть висновки. Однак майте на увазі, що ваш науковий керівник не відповідає за якість результатів вашої курсової. Його функція полягає тільки у координації вашої наукової діяльності та консультуванні. **Усі зауваження та побажання наукового керівника мають рекомендаційний характер.** Остаточне рішення щодо тексту курсової роботи ухвалює її автор, тому в кінцевому підсумку якість курсової залежить тільки від нього. Про це бажано пам'ятати, щоби згодом не було непорозуміння.

Зрештою, сформований перелік джерел і літератури подається на розгляд науковому керівнику, після чого виконавець може переходити до їхнього

опрацювання та написання тексту курсової. Якщо кількість джерел і літератури виявляється недостатньою для висвітлення теми, то за погодженням із науковим керівником, назву теми можна скорегувати, залежно від змісту джерел. Саме тому вкрай важливо, щоби перелік джерел та літератури відповідав напряму вашого дослідження. Про намір внести зміни у назву теми своєчасно повідомляйте вашого наукового керівника.

Наступним кроком підготовчого етапу буде ґрунтовне вивчення джерел та літератури, аналіз фактичного матеріалу. Упродовж їх опрацювання бажано звернути увагу на наступні питання:

1. Як автор аналізує історичні джерела? Намагайтеся якомога більше дізнатися про автора, щоби зрозуміти чому він так пояснював сучасні йому події та явища.

2. Як висвітлюється тема вашої курсової у сучасній історіографії? Чи є вона важливою для сучасних істориків? Чому? З яких питань дослідники мають спільні погляди, а з яких ні?

3. Чи правильно, на ваш погляд, дослідники інтерпретують (розуміють) джерела? Чи можна вважати їх висновки об'єктивними, неупередженими. Якщо ні, то спробуйте з'ясувати у чому причина необ'єктивності в оцінках.

Після опрацювання певного масиву джерел порівняйте інформацію, яку вони містять, спробуйте узагальнити її, визначити, що є особливим, а що спільним для неї. Чи не містить вона неузгодженості або суперечностей? Не поспішайте з власними оцінками доти, доки не познайомилися з історичними джерелами.

Уважно прочитайте джерела, зверніть увагу на коментарі, якими зазвичай супроводжуються публікації документів. Якщо це неопубліковані джерела або матеріали періодичної преси, то бажано звернутися до наукового керівника за відповідними роз'ясненнями з приводу походження того чи іншого джерела та доцільності його використання у курсовій роботі.

Спробуйте встановити достовірність фактів. Це називається процесом реконструкції минулого. Факти взагалі, а особливо історичні, становлять ґрунт для дослідження з історії. Перевірка історичних фактів (верифікація фактів) – непростий і водночас ключовий момент у дослідженні. Верифікація історичних фактів безпосередньо пов'язана з надійністю історичного джерела. Саме тому необхідно звернути увагу на походження джерела інформації (історичного джерела). Перевірка достовірності інформації, яку ви зустрічаєте у джерелах, вимагатиме від вас певних інтелектуальних зусиль. Ви повинні достатньо глибоко орієнтуватися у темі, знати історичний контекст проблеми, щоби зробити припущення про ті або інші факти. Для цього варто застосовувати метод порівняльного аналізу, коли, наприклад, один і той самий факт верифікується за різними джерелами.

Упродовж опрацювання джерел та літератури обов'язково з'ясуйте для себе особливості усіх термінів і понять, які використані у дослідженні. Чимало

термінів будуть для вас новими, а отже, не можна нехтувати вивченням їхнього змісту. Для цього можна скористатися тлумачними словниками або енциклопедіями. Майте на увазі, що навіть одне незрозуміле поняття може привести до хибних висновків або суперечливих тверджень.

Розтлумачені терміни і поняття відкриють вам наступний – аналітичний момент дослідження, коли постає необхідність осмислити відомі факти, встановити поміж ними логічний зв'язок, відношення причини та наслідку. Звісно, що результати дослідження не завжди бувають очевидними. Тому не варто поспішати з остаточними висновками. Занотуйте їх у своїй чернетці. Згодом перевірте їх. Чи відповідають вони новим обставинам, що виявлені вами під час дослідження? Уникайте категоричних тверджень і необґрунтованих суджень.

Оскільки курсова робота є одним із видів наукової роботи, то як і інші види, вона буває **компілятивною чи дослідницькою**.

Компіляція – це висвітлення відомих наукових теорій і систем, фактів і процесів без їхнього глибокого критичного аналізу. Компілятивна курсова робота не передбачає копітного процесу самостійного пошуку джерел та докладання інтелектуальних зусиль. У цьому її привабливість для багатьох студентів. Проте, компіляція не продукує нове знання, не є науковою творчістю. Крім того, такий варіант роботи містить загрозу плагіату, адже нерідко початківці не звертають увагу на те, що посилання на усі цитати, думки або висновки науковців є обов'язковою вимогою щодо будь-якої компіляції. Якщо ви не будете дотримуватися цієї вимоги, то вас запідозрять у плагіаті, а захист буде проблематичним. Частка текстових запозичень, коли фрагменти вашої курсової збігаються з чужими або є абсолютно ідентичними, не повинна перевищувати 25 % від усього обсягу основної частини курсової. Згідно з «Положенням про виявлення та запобігання академічному плагіату» у Чернівецькому національному університеті імені Юрія Федьковича обов'язковою умовою є перевірка роботи на плагіат. Курсова робота, в якій буде виявлено ознаки плагіату більше ніж 50 % знімається з розгляду, а її авторіві виставляється оцінка «незадовільно». Студенту завжди варто про це пам'ятати та заздалегідь дізнаватися на кафедрі про загальні критерії виявлення плагіату у кваліфікаційних роботах бакалаврів.

Елемент наукової новизни притаманний тим дослідженням, які ґрунтуються на опублікованих або неопублікованих джерелах, архівних документах, матеріалах періодичних видань, мемуарах тощо та їхньому самостійному критичному аналізу. Якщо ви обрали саме такий варіант курсової, то будьте готовими до тривалого пошуку відповідних джерел. Зауважте, що пошукова діяльність цікавий, але водночас відповідальний процес. Він потребує наполегливості, дослідницької інтуїції, знання іноземних мов, навичок і професійних умінь. Однак зусилля молодого науковця будуть винагороджені

не тільки високою оцінкою при захисті курсової, але й набутим досвідом, який може стати у нагоді при підготовці дипломної роботи.

Пам'ятайте, що навіть якщо ви використовуєте чужі думки, завжди посилайтеся на їхніх авторів, намагайтеся самостійно формулювати висновки. Це додасть вашій курсовій роботі самостійності. Завжди дотримуйтеся правил цитування, парафразу та узагальнення.

По-перше, **на всі цитати у тексті мають бути посилання у списку джерел та літератури.** У чернетці дослівно занотуйте потрібну вам цитату, зазначте обставини місця та часу її появи, з'ясуйте її походження, авторство тощо. У нотатках бажано навести цілу цитату, але у тексті вона подається у скороченому вигляді, буквально одним реченням. Посилання дозволяє максимально скоротити обсяг цитат. Якщо цитату скоротити неможливо, то з неї вилучається фрагмент, який, на ваш погляд, є зайвим, а вилучений фрагмент позначається трьома крапками. Цитати, які є незавершеними реченнями можуть узгоджуватися із авторським текстом.

По-друге, на підготовчому етапі намагайтеся **занотовувати усі свої думки** з приводу того, що прочитали, знайшли або плануєте знайти. Упродовж опрацювання документів або наукової літератури спробуйте передати думку автора своїми словами. Це називається парафразом або переказуванням. Для вдалого парафразу послуговуйтеся власною лексикою, але наближеної до оригіналу цитування. Варто використати синоніми, різні словосполучення, але майте на увазі, що парафраз цитати не може містити іншої думки, аніж тієї, яка переказується. У протилежному випадку це вважатиметься інтерпретацією думки, що становить найвищий рівень наукового знання, який для початківця незнайомий. Будь-які спроби інтерпретувати тексти або думки відомих дослідників на рівні курсової виглядатимуть недолугим копіюванням чужого стилю, що безумовно викликатиме підозрілість у читачів або пряме звинувачення у плагіаті. Уникайте цього.

По-третє, передати зміст цілого розділу або окремої статті дозволяє метод узагальнення. Запам'ятайте, що однією з вимог курсової є її **оригінальність, яка визначається за самостійністю висновків, творчим підходом до розв'язання проблеми.** Дослідження, яке перенасичене посиланнями, цитатами або цифрами створює негативне враження у читачів. Водночас робота має бути написана гарною літературною мовою, без граматичних і синтаксичних помилок. Бажано подбати про літературну редакцію вашого тексту, якщо ви не впевнені у правильності його написання з точки зору сучасної філології. Зауважте, що ваш **науковий керівник не зобов'язаний виправляти технічні або граматичні помилки.** Ви несете персональну відповідальність за якість тексту.

Наступним елементом пошукової діяльності є підготовка докладного **плану курсової роботи.** Пізніше, на стадії оформлення роботи, план набуде вигляду її змісту (структури із зазначенням сторінок, яка містить такі елементи

як вступ, основні розділи роботи (від 2 до 4-х), висновки, список використаних джерел та літератури, за необхідності – додатки).

Для курсової роботи рекомендується простий план (без поділу розділів на підрозділи чи параграфи). Проте, студенту на стадії підготовки можна мати його розгорнутий варіант для того, щоби краще орієнтуватися у проблематиці курсової. План курсової повинен відображати усі аспекти теми. Запам'ятайте, що **якісно підготовлений план курсової це запорука успішного захисту**.

Упродовж формулювання плану (а цей процес не може бути одномоментним, раз і назавжди усталеною схемою) дуже важливо розуміти **мету та завдання** вашої роботи. Вони безпосередньо пов'язані з назвами теми курсової та розділів її основної частини: мета впливає з назви теми курсової роботи, а завдання визначають назви розділів. Варто зауважити, що мета і завдання становлять єдине ціле, адже мета зумовлює завдання, які ви плануєте розв'язати. Пізніше, на етапі оформлення отриманих результатів, мета і завдання будуть прописані у вступі до курсової роботи, а відповіді на сформульовані завдання будуть відображені у проміжних висновках до розділів та загальних до роботи в цілому.

Надзвичайно важливим моментом для подальшої успішної роботи над курсовою є визначення **об'єкту та предмету** вашого дослідження. Під об'єктом історичного дослідження розуміється певний фрагмент історичної реальності, на вивчення якої спрямоване наукове пізнання. Зазвичай об'єкт є надто складним для одного дослідження або дослідника, адже він є вельми широким і містить надзвичайно багато елементів, які неможливо охопити однієї людиною. Саме тому дослідник виокремлює з об'єкта, з усієї сукупності його явищ, певний предмет і зосереджується саме на ньому. На противагу об'єкту, предмет дослідження є більш вузьким і конкретним, він є лише частиною об'єкта дослідження. Необхідно запам'ятати, що предмет зіставляється з об'єктом як частина із цілим. Предмет завжди менший, вузьчий і простіший за структурою, ніж об'єкт і ніколи не буває навпаки. Найпростішим прикладом взаємозалежності об'єкта та предмета дослідження може бути паровий двигун та його поршні, де поршні – «предмет», а двигун – «об'єкт».

Отже, досліджувати у курсовій ви повинні не об'єкт, а саме **предмет, за яким визначатиметься тема вашого наукового дослідження**. Звісно, що досліднику-початківцю непросто одразу визначити об'єкт і предмет дослідження. Бажано порадитися із цього приводу зі своїм науковим керівником.

Наприклад, у темі «Ідейні витоки європейського Просвітництва» об'єктом постає епоха Просвітництва, а предметом – його ідеологія; у темі «Українське питання» на Паризькій мирній конференції 1919 року» об'єктом виступатиме Паризька мирна конференція та її рішення, а предметом – «українське питання» упродовж її діяльності. Ви вже, мабуть, зрозуміли, що предмет завжди менший за об'єкт, проте він може мати кілька вимірів, які визначаються точкою зору

дослідника та обґрунтовуються у методології дослідження. Якщо тема стосується певної історичної постаті, конкретизуйте сферу діяльності цієї історичної особистості, сформулюйте її погляди з приводу загальновідомої проблеми, висвітліть її місце та роль в історичному минулому (див. Додаток 2). Це, власне, буде предметом вашого дослідження.

Після того як ви обрали тему, зібрали та опрацювали необхідний для її адекватного розкриття обсяг джерел та літератури, склали план, визначили мету та завдання, об'єкт та предмет дослідження, ви можете переходити до наступного етапу: підготовки тексту вашої курсової роботи та оформлення отриманих результатів.

Контрольні запитання та завдання для самостійної роботи:

1. Скільки етапів має курсова робота? З чого варто розпочати дослідження?
2. Оберіть правильний варіант сформульованої теми курсової:
 - а) «Велика французька революція»;
 - б) «Історія Великої французької революції»;
 - в) «Проблеми історії Великої французької революції у сучасній українській історіографії».
3. Чому предмет дослідження вузьчий за його об'єкт?
4. Що таке актуальність дослідження? Спробуйте самостійно визначити актуальність курсової роботи на тему: «Суспільно-політичні ідеї Мартіна Лютера».
5. Назвіть зображувальні історичні джерела. Наведіть приклади таких джерел з історії Другої світової війни. Чи варто на них посилалися у тексті курсової роботи? Відповідь обґрунтуйте.
6. Чому, на ваш погляд, не бажано користуватися сумнівними інтернет-ресурсами у курсовій роботі?
7. Чи можна посилалися у курсовій роботі на підручники та навчальні посібники?
8. Чим наукова література відрізняється від історичних джерел? Відповідь обґрунтуйте.
9. Наведіть приклади сучасної української історіографії Тридцятилітньої війни.
10. Чим визначається оригінальність курсової роботи? Сформулюйте власні критерії ефективної підготовки курсової роботи.

ОСНОВНИЙ ЕТАП

Основний етап курсової роботи передбачає перетворення (оформлення) результатів вашого дослідження на остаточний варіант тексту.

Текст курсової набирається українською мовою. Власні назви джерел та наукової літератури подаються мовою оригіналу.

У висвітленні матеріалу важливо дотримуватись принципу пропорційності, який полягає у дотриманні пропорцій між обсягами окремих частин роботи. При цьому на Вступ і Висновки відводиться до 5 сторінок, на основну частину роботи 20–30 сторінок, на титульний лист і зміст роботи – по одній сторінці. В цілому, загальний обсяг тексту для студентів 3-го курсу передбачає 30–35 сторінок, для студентів 4-го курсу – 35–40 сторінок (у тому числі, титульна сторінка, зміст, вступ, основна частина, висновки). Список використаних джерел та літератури, а також перелік додатків (якщо вони наявні) не враховуються у загальному обсязі сторінок.

Важливо пам'ятати, що назви структурних частин курсової роботи «ЗМІСТ», «ВСТУП», «РОЗДІЛ», «ВИСНОВКИ», «СПИСОК ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ», «ДОДАТКИ» пишуть великими літерами відцентровано та виділяють жирним шрифтом. Крапку після назви не ставлять. Якщо заголовок складається з двох або більше речень, їх розділяють крапками. Підкреслювати назви та переносити слова у назвах розділів не можна.

Усі сторінки курсової роботи, крім титульного аркуша, повинні бути пронумеровані арабськими цифрами. Нумерація сторінок починається зі Змісту. Цифру, що позначає порядковий номер сторінки, ставлять у верхньому правому куті сторінки. Першою сторінкою роботи є титульний аркуш, який не нумерується.

Зміст роботи подається після переліку умовних скорочень (якщо вони фігурують у роботі). Зверху потрібно написати «ЗМІСТ». У ньому послідовно перелічують усі структурні елементи роботи і навпроти кожного найменування праворуч ставлять номер сторінки, з якої цей елемент починається. Жирний шрифт при оформленні змісту не використовується. У Змісті не зазначаються проміжні висновки наприкінці розділів (див. Додаток 2).

У Вступі зазначається *актуальність теми, мета і завдання, об'єкт і предмет, хронологічні і територіальні межі дослідження*. Крім цього, стисло *характеризуються джерела і література* (історіографія проблеми). Можна обмежитися лише констатацією наявності тих або інших джерел, але бажано їх проаналізувати, систематизувати за певними ознаками, наприклад, хроніки, мемуари, листування тощо. Якщо тема курсової стосується, наприклад, війни або революційних подій, то варто вказати джерела, в яких відображені різні точки зору учасників (очевидців) історичних подій.

Кожен розділ розпочинається з нової сторінки. Номер розділу ставлять після слова «РОЗДІЛ», після номера крапку не ставлять, потім з нового рядка

подаєте назву розділу. У розділах основної частини варто спочатку охарактеризувати загальний контекст проблеми, «історичний фон» або «тло», на якому розгорталися події, які є предметом вашої уваги. Важливо надто не захоплюватися «фоном», адже вам може не вистачити місця для обґрунтування ключової проблеми дослідження. Варто пам'ятати, що лаконічність у висвітленні фактичного матеріалу підкреслює майстерність дослідника. Наприкінці кожного розділу з нового абзацу подаються короткі проміжні висновки, до яких дійшов автор курсової роботи при написанні цього розділу.

У підсумку дослідження ви повинні сформулювати загальні висновки дослідження. **Висновки** містять конкретні відповіді на питання, які сформульовані як завдання (тобто ті, що були визначені у Вступі). Тому спочатку ви нагадуєте про завдання, які були зазначені, а потім констатуєте про їх виконання, наводите приклади. Водночас ви наголошуєте на досягненні мети дослідження, окреслюєте перспективи наступних досліджень, тобто визначаєте те, що вдалося дослідити, а що потребує більш глибокого вивчення, з урахуванням результатів вашого дослідження. Оскільки студентам-початківцям це буває важко зробити, то можна скористатись висновками до кожного з розділів, але при цьому суттєво їх доробити та розширити.

Упродовж підготовки тексту наукової роботи намагайтеся писати сучасною літературною мовою, чітко і ясно висловлювати свої думки. Перевіряйте кожне речення на предмет логічних суперечностей і незавершених висловлювань. За потреби звертайтеся за порадами і консультаціями до наукового керівника. Наукову інформацію у тексті необхідно викладати у найповнішому вигляді, обов'язково розкриваючи хід та результати дослідження, з детальним описом та обов'язковим посиланням на джерела або використану наукову чи науково-методичну літературу. Повнота інформації має відображатися у деталізованому фактичному матеріалі з обґрунтуваннями, гіпотезами, широкими історичними паралелями.

Початківцям може видаватися, що наукові тексти не потребують особливого стилю викладу. Ба більше, навіть досвідчений науковець не завжди володіє відповідним науковим стилем. Стандартні вимоги щодо наукового тексту покликані допомогти науковцю оформити результати його дослідження належним чином. Тому при всій різноманітності літературних форм варто пам'ятати, що наукові тексти пишуться особливим науковим стилем, який суттєво відрізняється від розмовного та літературного. Науковий стиль має низку спільних ознак, які виявляються незалежно від форми тексту (монографія, наукова стаття, тези доповіді, курсова, дипломна або дисертація). Тому, по-перше, тексти наукового стилю відображають етапи наукової розумової діяльності автора, який, спираючись на факти, висуває певну гіпотезу, що пояснює досліджуване явище, знаходить способи її доведення, осмислює загальну систему наукових знань. По-друге, головними рисами наукового стилю

є підкреслена логічність (послідовність) у висвітленні фактів, однозначність і точність у формулюваннях, ясність у судженнях і твердженнях; доказовість, переконливість, аргументованість усіх висновків (проміжних і загальних); висвітлення причинно-наслідкових зв'язків процесів і явищ. Бажано заздалегідь підготувати тези курсової роботи. Вони дозволять вам дотримуватися загальної логіки дослідження, що має бути відображена у структурі тексту.

Отже, надзвичайно важливим компонентом будь-якого наукового тексту є його структура. Усі науковці послуговуються безособовістю мови заради об'єктивності. У науковому тексті речення варто розпочинати, наприклад, так: «було досліджено...», «з'ясовано...», «автор дійшов висновку...», «по-перше..., по-друге, ...», «на нашу думку...», «як нам видається...», «з нашої точки зору...» «отже...», «передусім...», «зрештою...», «водночас...» «проте», «з урахуванням вищезазначеного, можна зробити висновок про те, що...». Уникайте занадто складних речень, повторення або зайвого абстрагування. Узагальнення варто робити у висновках на ґрунті виявлених вами фактів і подій. Науковий стиль не передбачає жодних художніх форм, епітетів, натяків, категоричних висловлювань, емоційних суджень, морально-етичних або політичних оцінок. Запам'ятайте, що **науковий текст має бути лаконічним і максимально точним висвітленням результатів конкретного дослідження**. У тексті курсової не повинно бути нічого зайвого, наприклад, ваших роздумів з приводу загальних проблем історії, які не стосуються вашої теми. Зауважте, що в гуманітарних науках, а, особливо в історичних, немає однозначних відповідей на складні питання. Уникайте категоричних та упереджених формулювань. Як для початківця-науковця, ліпше зробити обґрунтоване припущення, аніж висловити сумнівну концепцію. Зрештою, порадьтеся із науковим керівником із цього приводу.

Відомо, що науковий текст неможливий без наведених посилань на опубліковані наукові доробки за допомогою цитування або парафрази. Не забувайте стежити за коректністю цитувань. Кожна теза, кожне твердження, авторство яких вам не належить, повинні супроводжуватися посиланням на джерело. Варто пам'ятати про загрозу виявлення плагіату. Завжди намагайтеся дотримуватися принципів академічної доброчесності. Ви можете приставати до чужої думки, але видавати її за свою – не доброчесно. Поцікавитесь у наукового керівника або з опублікованих нормативних документів про принципи академічної доброчесності.

Джерела та література як у посиланнях, так і в переліку оформляються винятково мовою оригіналу (переклад назв джерел і літератури українською неприпустимий). Якщо джерело згадується вперше – подаються повні реквізити, вдруге і далі – скорочені.

Існують загальні вимоги до цитування. Зокрема, у разі прямого цитування, коли дослівно наводиться частина тексту певного джерела, цитований текст подається у лапках, точно за оригіналом, без довільного скорочення і

спотворення думки (пропуски фрагментів позначаються трьома крапками); повинно бути оформлене обов'язкове посилання на джерело. При цитуванні не за першоджерелом (тобто, коли якусь цитату ви знайшли не у її автора, а в якоїсь третьої особи), потрібно неодмінно вказувати: «цит. за: ...».

Посилання на джерело зазначають відразу після закриття лапок у квадратних дужках, після коми зазначають сторінки, де міститься цитата. Наприклад, *«на думку відомого британського історика Е. Гобсбаума, «вплив Першої світової був настільки масштабним, що у кожній царині життя людського суспільства відчутними були наслідки цієї війни впродовж усього ХХ століття» [4, с. 18]»*.

Зауважте, що бібліографічний апарат у курсовій роботі, та власне у будь-якому іншому науковому дослідженні, демонструє глибину дослідження та етику науковця. Досвід переконує, що оформлений належним чином перелік використаних у курсовій роботі джерел та літератури, бібліографічних посилань свідчить про якість курсової, відображає самостійну творчу працю її автора, демонструє ступінь фундаментальності проведеного дослідження.

«Список джерел та літератури» – це елемент бібліографічного апарату, який містить бібліографічні описи використаних джерел і літератури. Він подається після «Висновків» з нової сторінки. Спочатку зазначаються джерела, а потім література (див. Додаток 2). Бібліографічний опис складають безпосередньо за друкованим твором або виписують із каталогів і бібліографічних покажчиків повністю без пропусків будь-яких елементів, скорочення назв тощо. «Список джерел та літератури» подається в алфавітному порядку прізвищ перших авторів чи заголовків, або у хронологічному порядку. Майте на увазі, що спочатку зазначаються джерела та література кирилицею, а потім латиницею (звісно, якщо вони були використані у дослідженні). Не варто включати до бібліографічного списку доробки, які не згадуються у тексті курсової роботи, адже вони фактично не були використані у дослідженні. Відомості про джерела та літературу, що подані до загального переліку, мають відповідати наявним вимогам стандартів бібліографічного опису (див. Додаток 1).

«Додатки» не вважаються обов'язковим компонентом курсової роботи. Додатками можуть бути уривки з джерел, таблиці зі статистичними даними, карти, ілюстративний матеріал тощо, але вони не повинні існувати самі по собі, відірвано від основного тексту. Навпаки, вони мають містити вихідні дані (посилання на джерела запозичення). На них мають бути посилання у самому тексті роботи. Запам'ятайте, що додатковий матеріал курсової роботи оформлюють лише за потреби його використання для унаочнення авторських висновків. Наприклад, у висвітленні теми (розділу) про економічний розвиток певної країни у зазначений період історії, ви очевидно будете оперувати тогочасною статистикою. В основному тексті громіздкий інформативний матеріал буде недоречним. Ліпше винести його у «Додатки».

Папір для написання роботи використовується лише стандартного формату А4. Текст потрібно друкувати з інтервалом 1,5 на одній сторінці аркуша та розмішувати так, щоб залишались поля зліва – 30 мм, справа – 10 мм, зверху та знизу – 20 мм. Текстовий редактор Microsoft Word, шрифт 14 кегля, гарнітура шрифту – Times New Roman.

На цьому основний етап курсової можна вважати завершеним. Після перевірки тексту з урахуванням усіх зауважень та побажань наукового керівника, ви повинні на останній сторінці (наприкінці «Списку використаних джерел і літератури») зазначити дату і підписатися. Після цього можна готуватися до фінального етапу – захисту курсової роботи.

Контрольні запитання та завдання для самостійної роботи:

1. Уважно прочитайте перелік структурних компонентів вступної частини курсової роботи. Чи всі компоненти зазначено у ньому?

- а) Актуальність теми;
- б) мета і завдання дослідження;
- в) об'єкт і предмет дослідження;
- г) хронологічні межі;
- д) аналіз джерел і літератури.

2. Що таке парафраза? Наведіть власні приклади парафраз.

3. З якої сторінки розпочинається нумерація тексту курсової?

4. Чому «Додатки» не вважаються обов'язковим компонентом курсової роботи?

5. За яких обставин тексту у посиланнях необхідно використовувати «цит. за: ...»?

6. Закінчить речення: «Оприлюднення (опублікування), повністю або частково, чужого твору під іменем особи, яка не є автором цього твору називається ...».

7. Чи можна вважати прикладом академічного плагіату наведену у тексті курсової роботи думку відомого історика, якщо немає посилання на його відповідний доробок? Відповідь обґрунтуйте.

8. За яких обставин парафраза можна вважати різновидом плагіату?

9. Що таке компіляція? За яких обставин компілятивний текст курсової роботи може бути визнаний різновидом плагіату?

10. Сформулюйте поняття академічної доброчесності.

ЗАХИСТ КУРСОВОЇ

Курсова робота подається виконавцем на кафедру до початку заліково-екзаменаційної сесії. Курсова робота реєструється старшим лаборантом кафедри і передається науковому керівнику для ознайомлення. Захист курсової роботи відбувається у встановлений деканатом факультету історії, політології і міжнародних відносин термін, у присутності студентів і комісії, до складу якої входять науковий керівник і викладачі кафедри, на якій виконано роботу. На захисті ви повинні у 7–10-хвилинному виступі зазначити про **актуальність теми, об'єкт і предмет дослідження, мету, завдання і методи дослідження, сучасну історіографію проблеми, структуру курсової та висновки**. Після цього ви маєте відповісти на запитання членів комісії та присутніх. Потім науковий керівник виголошує свою думку з приводу вашої курсової. Члени комісії також можуть дати оцінку роботи у своїх виступах. У прикінцевому виступі (до 5 хв.) можна відповісти на зауваження присутніх. Оцінка за курсову роботу обговорюється на закритому засіданні комісії та оголошується головою комісії у присутності членів комісії та студентів.

Зауважте, що при оцінюванні курсової роботи враховуються не тільки думка наукового керівника, але й ваш публічний виступ, відповіді на запитання. Ви повинні продемонструвати, по-перше, достатньо глибоке володіння матеріалом дослідження, а, по-друге, вміння публічно захищати свої висновки. Для цього варто підготуватися заздалегідь.

Певною частиною процедури захисту курсових робіт може стати її мультимедійна презентація. Виконання візуалізованої презентації має декілька основних цілей: показати вашу здатність самостійно осмислити матеріали наукової роботи, систематизувати та викласти їх у доступній для членів комісії формі; виявити свої ораторські та комунікаційні здібності; вміння працювати онлайн, знати відповідне програмне забезпечення для проведення презентацій тощо. Структура презентації (тематичні слайди) має відповідати структурі вашого виступу.

Однак, на нашу думку, не варто захоплюватися такою формою захисту, адже, по-перше, вона не відображає усієї якості вашої курсової, а, по-друге, організація візуалізованих презентацій потребує належного технічного забезпечення, про який ви мусите ретельно подбати. Крім цього, відеопрезентація може збільшити час для вашого захисту, а отже, створить додаткові проблеми у процедурі захисту. Пам'ятайте, що жодна, навіть ідеально організована презентація не здатна замінити живої наукової дискусії. Мультимедійні пристрої на захисті курсової є лише зручним засобом, але не метою.

Продумайте тези свого виступу, підготуйте текст усного повідомлення. Зверніть увагу, що ваше повідомлення має бути максимально стислим, а відповіді на запитання лаконічними, чіткими та аргументованими. Якщо ви не можете дати адекватну відповідь, то ліпше про це повідомити у коректний

спосіб, аніж вдаватися до загальних міркувань, які не пов'язані з темою дослідження. Зауважте, що ви не зобов'язані відповідати на запитання, які не стосуються теми вашого дослідження. Проте, якщо висновки вашої курсової викликають у присутніх дискусію, ви зобов'язані висловити свою позицію.

Отже, успішний захист залежить не тільки від наявності відповідного тексту курсової, але й від того наскільки добре ви орієнтуєтесь у ньому, здатні публічно його захищати. Упродовж свого виступу промовляйте голосно, чітко і впевнено, не «ковтаючи» слова або закінчення. Уважно вислухайте запитання. Якщо ви його не зрозуміли, попросіть уточнити. Звісно, що ви не можете дати вичерпні відповіді на всі запитання, а тому тримайтеся «золотої середини»: не поспішайте там, де ви не впевнені у правильності відповіді, але наголошуйте на тому, що вважатиме за очевидне. Дотримуйтеся регламенту обговорення. Багатослів'я не завжди є запорукою успішного виступу.

Оцінка курсової роботи здійснюється за 100-бальною шкалою і є сумою балів, які ви отримуєте за виконання курсової роботи (максимум 70 балів) і власне захист курсової роботи (максимум 30 балів).

Оцінка **«відмінно» (А, 90-100 балів)** виставляється тоді, коли ви вільно володієте матеріалом з обраної теми, оперуєте науковою термінологією, широко використовуєте наукові джерела, критично їх оцінюєте, аналізуєте опрацьований матеріал, використовуєте сучасні теорії та методи наукових досліджень, наголошуєте на актуальності теми, а текст курсової повністю відповідає сучасним вимогам до написання кваліфікаційних робіт з історичних наук.

Оцінка **«добре» (В, С, 70-89 балів)** виставляється у тому разі, коли курсова робота відповідає загальним вимогам стосовно оформлення кваліфікаційних досліджень з історичних наук, а її автор орієнтується у темі дослідження. Однак на захисті виявлені певні неточності у відповідях на запитання, або ви не можете дати вичерпні (конкретні) відповіді на більшість запитань, не використали достатньої кількості наукових джерел.

Оцінка **«задовільно» (D, E, 50-69 балів)** виставляється, якщо ваша курсова робота відповідає усім загальним вимогам, але ви не можете аргументовано сформулювати висновки, обґрунтувати свої думки, навести відповідні приклади, погано орієнтуєтесь у темі дослідження, не знайомі з понятійним апаратом, не переконливо відповідаєте на запитання членів комісії.

Оцінка **«незадовільно» (FX, F, 0-49 балів)** виставляється тоді, коли робота має суттєві недоліки, не відповідає загальним вимогам стосовно оформлення кваліфікаційних досліджень з історичних наук, а її автор не орієнтується у матеріалі курсової, не може відповісти на жодне запитання членів комісії, не володіє необхідним понятійним апаратом, не опанував мінімум джерел і літератури, а/або кількість запозичень значно перевищує встановлений мінімум.

Контрольні запитання та завдання для самостійної роботи:

1. Курсова робота подається на кафедру (оберіть правильну відповідь):

- а) напередодні захисту;
- б) до початку заліково-екзаменаційної сесії;
- в) на вимогу наукового керівника;
- г) на вимогу завідуючого кафедрою.

2. Яка, на вашу думку, найліпша форма презентації результатів курсової роботи? Відповідь обґрунтуйте.

3. Змодельуйте алгоритм вашого виступу на захисті, якщо:

- а) ви невпевнені у результатах свого дослідження;
- б) за результатами експертизи у курсовій виявлено значне перевищення запозиченого матеріалу;
- в) запитання присутніх не відповідають предмету вашого дослідження;
- г) члени комісії не погоджуються із висновками вашої курсової.

4. Уважно прочитайте матеріали своєї курсової роботи. Сформулюйте тези свого виступу, задайте собі такі запитання, на які складно дати однозначну відповідь.

5. Закінчить речення: «Якщо моя курсова робота відповідає усім загальним вимогам, але я не зміг аргументовано сформулювати висновки, обґрунтувати свої думки, навести відповідні приклади, погано орієнтувався у темі дослідження, не знайомий з понятійним апаратом, не переконливо відповідав на запитання членів комісії, то, мабуть, моя оцінка буде ...».

ВИСНОВКИ

(практичні поради)

Курсова робота – це творчий процес наукового дослідження. Навряд чи ви знайдете приклад ідеальної курсової роботи. Так само не існує довершеної дипломної роботи або дисертації. Будь-який науковий доробок є результатом самостійного дослідження, вивчення джерел і літератури. Це не простий шлях. Він вимагатиме від вас певних інтелектуальних зусиль і фізичної наполегливості. Курсова робота є вашим першим ґрунтовним вивченням історії, а тому неможливо уникнути усіх недоліків або помилок на цьому шляху. Можна лише мінімізувати їхню кількість, чітко дотримуватися певних вимог стосовно оформлення та захисту курсових робіт.

Для того, щоби ваша курсова робота відповідала загальним вимогам, а процес її підготовки був максимально ефективним, варто звернути увагу на типові помилки, які зустрічаються на всіх етапах курсової роботи:

1. Зміст роботи не відповідає плану курсової роботи або не розкриває тему повністю чи в її основній частині.

2. Не чітко сформульовані назви розділів, не відображено реальну проблематику розділу.

3. Мета дослідження не пов'язана з проблемою, сформульована абстрактно і не відображає специфіки об'єкта і предмета дослідження.

4. Відсутній глибокий і всебічний аналіз історичних джерел та сучасної історіографії.

5. Аналітичний огляд українських і зарубіжних дослідників має форму анотованого переліку.

6. Відсутні висновки до розділів курсової роботи.

7. Загальні висновки не корелюються з характером визначених завдань дослідження.

8. У тексті відсутні посилання на джерела та літературу або вказані не ті, з яких запозичено матеріал.

9. Бібліографічний опис джерел у списку використаної літератури наведено довільно, без дотримання вимог державного стандарту.

10. Додаткові матеріали, які використанні у курсовій роботі, не пов'язані з основним текстом. На них немає жодного послання у тексті.

11. Некоректний переклад українською. Наявність технічного (буквального) перекладу наведених у тексті уривків і цитат.

12. Студент вперше звертається до наукового керівника за порадами лише на завершальному етапі курсової роботи.

Насамкінець, варто ще раз наголосити на тому, що за якість курсової роботи та її захист ви несете **персональну відповідальність**. Текст курсової є вашою візитівкою дослідника, майбутнього фахівця з історії.

ДОДАТКИ

Додаток 1. Приклади оформлення бібліографічного опису джерел і літератури

Один автор:

Бичківський О. О. Міжнародне приватне право: конспект лекцій. Запоріжжя: ЗНУ, 2015. 82 с.

Бондаренко В. Г. Немеркнуча слава новітніх запорожців: історія Українського Вільного козацтва на Запоріжжі (1917–1920 рр.). Запоріжжя, 2017. 113 с.

Бондаренко В. Г. Український вільнокозацький рух в Україні та на еміграції (1919–1993 рр.): монографія. Запоріжжя: ЗНУ, 2016. 600 с.

Два автори:

Білобровко Т. І., Кожуховська Л. П. Філософія науки й управління освітою : навч.-метод. посібник. Переяслав-Хмельницький, 2015. 166 с.

Богма О. С., Кисильова І. Ю. Фінанси: конспект лекцій. Запоріжжя: ЗНУ, 2016. 102 с.

Три автори:

Аніловська Г. Я., Марушко Н. С., Стоколоса Т. М. Інформаційні системи і технології у фінансах: навч. посібник. Львів: Магнолія 2006, 2015. 312 с.

Городовенко В. В., Макаренков О. Л., Сантос М. О. Судові та правоохоронні органи України: навч. посіб. Запоріжжя: ЗНУ, 2016. 206 с.

Чотири автори:

Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України : станом на 10 жовт. 2016 р.: К. І. Беліков та ін.: за заг. ред. О. М. Литвинова. Київ : ЦУЛ, 2016. 528 с.

Бікулов Д. Т., Чекан А. С., Олійник О. М., Маркова С. В. Менеджмент: навч. посібник. Запоріжжя: ЗНУ, 2017. 360 с.

Більше 4-х авторів:

Основи охорони праці: підручник: О. І. Запорожець та інші. Київ: ЦУЛ, 2016. 264 с.

Без автора:

Миротворення в умовах гібридної війни в Україні: монографія: за ред. М. А. Лепського. Запоріжжя: КСК-Альянс, 2017. 172 с.

Міжнародні економічні відносини: навч. посібник: за ред. С. О. Якубовського, Ю. О. Ніколаєва. Одеса : ОНУ, 2015. 306 с.

Багатотомні видання:

Енциклопедія сучасної України: редколегія: І. М. Дзюба та інші. Київ : САМ, 2016. Т. 17. 712 с.

Автореферати дисертацій:

Гнатенко Н. Г. Групи інтересів у Верховній Раді України: сутність і роль у формуванні державної політики : автореф. дис. ... канд. політ. наук : 23.00.02. Київ, 2017. 20 с.

Дисертації:

Авдеєва О. С. Міжконфесійні відносини у Північному Приазов'ї (кінець XVIII – початок XX ст.): дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01: Запорізький національний університет. Запоріжжя, 2016. 301 с.

Законодавчі та нормативні документи:

Конституція України : офіц. текст. Київ: КМ, 2013. 96 с.

Про освіту : Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. *Голос України*. 2017. 27 верес. (№ 178-179). С. 10–22.

Архівні документи:

Держархів Чернівецької обл., ф. 117 (Хотинський повітовий суд), оп. 1, спр. 2784, арк. 2,3.

Львів. наук. б-ка ім. В. Стефаника НАН України, ф. 1 (Михайло Грушевський), оп. 1, спр. 78, арк. 1–7.

Частина видання: книги:

Алексеев В. М. Правовий статус людини та його реалізація у взаємовідносинах держави та суспільства в державному управлінні в Україні. *Теоретичні засади взаємовідносин держави та суспільства в управлінні*: монографія. Чернівці, 2012. С. 151–169.

Частина видання: матеріали конференцій:

Антонович М. Жертви геноцидів першої половини XX століття: порівняльно-правовий аналіз. Голодомор 1932–1933 років: втрати української нації: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 4 жовт. 2016 р. Київ, 2017. С. 133–136.

Анциперова І. І. Історико-правовий аспект акту про бюджет. *Дослідження проблем права в Україні очима молодих вчених*: тези доп. всеукр. наук.-практ. конф. (м. Запоріжжя, 24 квіт. 2014 р.). Запоріжжя, 2014. С. 134–137.

Частина періодичного видання: журнали, збірники, вісники:

Коломоєць Т. О. Оцінні поняття в адміністративному законодавстві України: реалії та перспективи формулювання їх застосування. *Вісник Запорізького національного університету*. Юридичні науки. Запоріжжя, 2017. № 1. С. 36–46.

Коломоєць Т., Колпаков В. Сучасна парадигма адміністративного права: генеза і поняття. *Право України*. 2017. № 5. С. 71–79.

Коваль Л. Плюси і мінуси дистанційної роботи. *Урядовий кур'єр*. 2017. 1 листопада (№ 205). С. 5.

Електронні ресурси:

Влада очима історії: фотовиставка. URL: <http://www.kmu.gov.ua/control/uk/photogallery/gallery?galleryId=15725757&> (дата звернення: 28. 02.2024).

Ганзенко О. О. Основні напрями подолання правового нігілізму в Україні. *Вісник Запорізького національного університету*. Юридичні науки. Запоріжжя, 2015. № 3. С. 20–27.

URL: <http://ebooks.znu.edu.ua/files/Fakhovivydannya/vznu/juridichni/VestUr2015v3/5.pdf>. (дата звернення: 15.02.2024).

Додаток 2. Приклад оформлення титульної сторінки, змісту та списку джерел і літератури

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
Факультет історії, політології та міжнародних відносин
Кафедра всесвітньої історії

Курсова робота

на тему:

Історичний портрет Яна III Собеського

Студента IV курсу
402 групи

Гайсенюк Володимир
(прізвище та ініціали)

Керівник: д.і.н., доц. Безаров О. Т.
(посада, вчене звання, науковий ступінь, прізвище та ініціали)

Національна шкала _____

Кількість балів: _____ Оцінка: ECTS _____

Члени комісії

_____	_____
(підпис)	(прізвище та ініціали)
_____	_____
(підпис)	(прізвище та ініціали)
_____	_____
(підпис)	(прізвище та ініціали)

ЗМІСТ

ВСТУП

РОЗДІЛ I. Реконструкція біографії Яна Собеського.

РОЗДІЛ II. Місце та роль Яна III у битві під Віднем 1683 року.

РОЗДІЛ III. «Молдавські походи» польського короля 1683–1696 рр. та їх результати.

ВИСНОВКИ

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

ДОДАТКИ

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

Джерела:

1. Держархів Чернівецької обл., ф. 1023 Колекція документів зібраних Чернівецьким окружним архівом, оп. 1, спр. 28 Наказ турецького (генерала) Кара-Мустафи мешканцям міста Брун у Нижній Австрії про збір данини 1683 р., 2 арк.
2. Центральний державний історичний архів, м. Львів, ф. 131 Колекція грамот на пергаменті, оп 1, спр. 783 Підтвердна грамота польського короля Яна III Собеського привілею Сигізмунда II про зрівняння у правах української та католицької громад м. Львова 28 лютого 1676 р., 1 арк.
3. Jan Sobieski listy do Marysienki [Marii Kazimierzy d'Arquien] URL:<http://biblioteka.kijowski.pl/> (дата звернення: 10.03.2024).
4. Kochowski W. Dzieło Boskie albo Pieśni Wiednia wybawionego i inszych transakcyjej wojny tureckiej w roku 1683 szczęśliwie rozpoczętej: oprac. M. Kaczmarek. Wrocław: Ossolineum, 1983. 55 s.

Література:

5. Балух О. Північні волості Молдавії у зовнішній політиці Яна III Собеського (1683–1696 рр.). *Наукові записки ВДПУ імені Михайла Коцюбинського*. Серія: Історія. 2023. Вип. 43. С. 68–79.
6. Зашкільняк Л. О., Крикун М. Г. Історія Польщі: від найдавніших часів до наших днів. Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2002. 752 с.
7. Dupont Ph. Memoires pour servir a l'histoire de la vie et des actions de Jean Sobieski III du nom Roi de Pologne. Varsovie: Wyd. I. Janickiego, 1885. 280 p.
8. Komarzyński M. Jan III Sobieski a Bałtyk. Gdańsk: Wydawnictwo Morskie, 1983. 173 s.
9. Komarzyński M. Piękna królowa Maria Kazimiera d'Arquien-Sobieska, 1641–1716. Kraków: Wydawnictwo Literacki, 1995. 428 s.
10. Markiewicz M. Historia Polski 1492–1795. Kraków, Wydawnictwo Literackie, 2005, 758 s.
11. Varvounis M. Jan Sobieski: The King Who Saved Europe. Bloomington (Indiana): Xlibris Corporation, 2012. 276 p.
12. Wilson P. Warfare in the Old Regime 1648–1789. *European Warfare 1453–1815*. Ed. by J. Black. Basingstoke; London, Macmillan Education, 1999. P. 69–95.
13. Wójcik Zb. Jan Sobieski 1629–1696. Warszawa: Państw. Instytut Wydawniczy Publ., 1983. 618 s.

14. Wójcik Z. Rzeczpospolita wobec Turcji i Rosji, 1674–1679. Studium z dziejów polskiej polityki zagranicznej. Wrocław: Ossolineum, 1976. 249 s.

Рекомендована література та нормативні документи

Важинський С. Е., Щербак Т. І. Методика та організація наукових досліджень: Навчальний посібник. Суми: СумДПУ імені А.С. Макаренка, 2016. 260 с.

Гончаренко С. Про формування наукової новизни в дисертаціях. *Шлях освіти*. 2005. №2. С. 2–6.

Грицан О. А., Кохан Н. В., Питльована В. П. Методичні вказівки щодо виконання, оформлення та захисту курсових робіт. Івано-Франківськ: Навчально-науковий юридичний інститут ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», 2018. 30 с.

Кудінов І. О. Основи наукового цитування. URL: <https://www.donnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/8/2019/08/Kudinov-I.O.-Osnovi-naukovogo-czitivannya.pdf> (дата перегляду: 8. 03. 2024 р.)

Мацько Л. І., Кравець Л. В. Культура української фахової мови: Навчальний посібник. Київ: ВЦ «Академія», 2007. 361 с.

Методичні рекомендації для написання курсових робіт зі спеціальностей 032 «Історія та археологія», 014 «Середня освіта (історія)» для студентів денної та заочної форми навчання факультету історії, політології та міжнародних відносин: укладачі: проф. О. В. Добржанський, доц. Г. М. Яценюк. Чернівці: Технодрук, 2020. 48 с.

Методичні рекомендації до написання курсових робіт з психології: уклад. К. П. Гавриловська, Л.О. Котлова. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2015. 34 с.

Мінаєв А. В. Науковий текст соціально-гуманітарного дослідження. *Методологія та філософія історії: актуальні питання дослідження та викладання*: загал. ред. проф. О. І. Сича. Чернівці: Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, 2019. Ч. II. С. 70–83.

Освітньо-професійна програма «Історія та археологія» першого рівня вищої освіти за спеціальністю № 032 «Історія та археологія» галузі знань № 03 Гуманітарні науки. Чернівці: Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, 2023. 44 с. URL: <http://history.chnu.edu.ua/> (дата перегляду: 8. 03. 2024 р.).

Освітньо-професійна програма «Середня освіта (Історія)» першого рівня вищої освіти за спеціальністю № 014 «Середня освіта (Історія)» галузі знань № 01 Освіта. Чернівці: Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, 2023. 46 с. URL: <http://history.chnu.edu.ua/> (дата перегляду: 8. 03. 2024).

Положення про виявлення та запобігання академічного плагіату. Чернівці: Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, 2023. 17 с. URL: <https://www.chnu.edu.ua/universytet/normatyvni-dokumenty/polozhennia-pro-vyivlennia-ta-zapobihannia-akademichnomu-plahiatu/> (дата перегляду: 9. 03. 2024 р.).

Павлюченко Ю. М., Анісімова О. М., Войт Л. Л., Ткаченко В. С., Юрчишена Л. В. Методичні рекомендації до виконання, оформлення та захисту курсової роботи. Вінниця: ДонНУ імені Василя Стуса, 2018. 28 с.

Райківський І., Королько А. Як виконувати курсову роботу. Методичні рекомендації для студентів спеціальностей 014 «Середня освіта (Історія)» і 032 «Історія та археологія». Івано-Франківськ, 2018. 56 с.

Сахновський Є. Гуманітарний контекст історичного пізнання. *Методологія та філософія історії: актуальні питання дослідження та викладання*: загал. ред. проф. О. І. Сича. Чернівці: Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, 2017. Ч. І. С. 5–14.

Філінюк А. Г. Методичні рекомендації з написання курсових робіт з написання курсових робіт для студентів історичного факультету. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2019. 23 с.

Чучко М. К. Курсова робота. Силабус. «Середня освіта (історія)». URL: <https://moodle.chnu.edu.ua/course/view.php?id=6682> (дата перегляду: 10.02.2024 р.).

Наукове видання

Олександр Троянович Безаров

Андрій В'ячеславович Мінаєв

Микола Васильович Глібіщук

КУРСОВА РОБОТА З ІСТОРІЇ

Методичні вказівки

Відповідальний за випуск

Сич О. І.

Технічний редактор

Мельник У. М.

Підписано до друку 27.03.2024. Формат 60x84/16.

Папір офсетний. Друк різнографічний.

Умов.-друк. арк. 4. Обл.-вид. арк. 4,25. Зам. Н-030.

Видавництво та друкарня Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича.

58002, Чернівці, вул. Коцюбинського, 2.

e-mail: ruta@chnu.edu.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 891 від 08.04.2002

